

Pirjo Laatikainen

on erityisopettaja ja tietokirjailija. Hän on kehittänyt Leena Karjalahden kanssa luokkien 1–6 oikeinkirjoituksen arviointia varten konseptin, jota kuvataan teoksessa *Opinpa – Sanelut, arviointi ja palaute* (2020). Tällä hetkellä hän työskentelee *Luenpa – lukusujuvuuden arviointi ja tuki* -teoksen parissa. Teksti perustuu Luenpa-teoksessa kuvattuun lukutaidon arvioinnin malliin.

Lukusujuvuuden arviointi innostaa lukutaidon harjoitteluun

Tekstin sisällön ja sanoman ymmärtäminen edellyttää lukijalta sujuvaa lukutaitoa. Sujuva lukija innostuu lukemaan ja kykenee nauttimaan tekstin välittämistä tiedoista, tarinoista ja tunteista (Aerila ja Kauppinen 2019). Kielikukon kokeneemmat lukijat saattavat muistaa ajan, jolloin oppilaiden lukutaidon kehittymistä seurattiin luettamalla oppilaita luokassa vuorotellen ääneen. Luokkakavereiden kuunnellessa ääneen lukeminen saattoi olla heikoimmille lukijoille traumaattista. Nykyisin lukusujuvuutta arvioidaan luettamalla oppilaita yksitellen erillisessä tilassa. Lukusujuvuuden arvioi yleensä erityisopettaja, mutta sen voi tehdä myös luokanopettaja tai s2-opettaja.

ASIASANAT: lukusujuvuus, tekninen lukutaito, lukutaidon harjoittelu, lukukoe

Lukutaidon kehitystä pitää seurata säännöllisesti

Useat ekaluokkalaiset osaavat jo lukea kouluun tullessaan. Suuri osa oppilaista oppii lukemaan opetuksen etenemisen tahdissa, vaikka kouluun tullessa taito rajoittuisikin kirjainten tuntemiseen. Lukusujuvuus alkaa edistyä nopeasti sen jälkeen, kun lapsi oppii lukemaan sanoja. Olen havainnut, että joskus oppilaan lukusujuvuuden kehittyminen kuitenkin pysähtyy tai hidastuu, vaikka hän on osannut lukea jo kouluun tullessaan. Perhe ja lapsi ovat ehkä luulleet lukutaidon kehittyvän itsestään, eikä harjoittelua ole tehty riittävästi. Joskus lapsen tarmoa on voitu tarvita myös muiden taitojen kuin luku- ja kirjoitustaidon opiskelussa, esimerkiksi ryhmässä toimimisen harjoitteluun. Myöhemminkin lukutaidon kehittyminen voi hidastua esimerkiksi jonkin lasta tai perhettä kohdanneen kriisin seurauksena. Useimmiten lukusujuvuuden kehittymisen hitauden syynä on kuitenkin lukivaikeus. Jotta kehittymisen hitauden taustalla olevat syyt saadaan selville, pitää kaikkien oppilaiden lukusujuvuuden kehittymistä seurata säännöllisesti koko alakoulun ajan. Lukeminen ja kirjoittaminen

ovat perustaitoja, joihin oppiminen ja osaamisen osoittaminen koulussa pääasiassa perustuvat, ja siksi näiden taitojen kehittymisen seuraaminen on erityisen tärkeää.

Laadukas arviointi edistää oppimista, ja opetuksen eriyttämisen tulee pohjautua formaatiiviseen arviointiin. Nykyisin arvioinnin tavoitteena on siten ennemminkin tukea oppimista ja kannustaa kuin pelkästään kertoa opettajalle ja huoltajille, mikä on oppilaan osaamisen taso. (Laatikainen ja Karjalahti 2020, 145.) Samalla tavalla lukusujuvuuden arviointia ei pidä rajata ainoastaan lukivaikeuksisten oppilaiden tunnistamiseen ja lukituen suunnitteluun, vaan tavoitteena on innostaa kaikkia oppilaita lukemaan ja kehittämään lukutaitoaan tavoitteellisesti. Säännöllisesti toistuvaan ja koko alakoulun ajan jatkuvaan lukusujuvuuden arviointiin pitää liittää myös palaute ja uuden tavoitteen asettaminen.

Olemme seuranneet Kangasalla Suoraman koululla myös niiden oppilaiden lukemisen kehittymistä, jotka näyttäisivät osaavan lukea sujuvasti. Opettajien ja koulun tehtävänä on varmistaa, että jokainen lapsi edistyy oppimisessaan. Arvioinnin tulee olla ennakoitavissa ja

kriteereiltään avointa. Arviointiin pitää pystyä valmistautumaan kuten mihin tahansa kokeeseen. Kokeen kohteena on syytä olla sellaisia sisältöjä ja taitoja, joita myös opetetaan ja edellytetään tietyissä ikävaiheissa. Ja mikä tärkeintä, arvioinnin pitää johtaa suorituksesta saadun palautteen jälkeen uusien oppimistavoitteiden asettamiseen, opetukseen, harjoitteluun ja mahdollisesti tarvittavaan tukeen.

Erytisopettajan tehtäväkuvaan kuuluu lukivaikeuksien tunnistaminen ja lukiopetus. Lisäksi tarvitaan keskusteluja kielten- ja muiden opettajien, huoltajien sekä oppilaan itsensä kanssa. Aikuiset tarvitaan suunnittelemaan ja toteuttamaan lapsen lukituki luokkaopetukseen sekä kotona tapahtuvaan harjoitteluun. Samoilla säännöllisesti toistettavilla arvioinneilla voidaan tarkastella niin yleisen opetuksen kuin erityisen lukituen vaikuttavuutta.

Suomessa on käytössä monia lukitestejä ja arviointivälineitä (ks. Vitka 2021, 131–133). Osa näistä testeistä ja kokeista on myös normeerattuja, jolloin opettaja voi arvioida oppilaiden osaamisen suhteessa ikäluokan tulokseen. Monet arviointivälineistä ovat moniosaisia ja pitkiä. Ne auttavat löytämään oppimisvaikeuksien syitä. Opettajat kuitenkin tarvitsevat käyttäjystävällisiä lukusujuvuuden arviointivälineitä, joiden antamaa tietoa voidaan käyttää suoraan tukemaan oppilaiden oppimista. Käyttämäni lukusujuvuuden arviointiväline on yksinkertainen ja lyhyt, mutta sen antama tulos on riittänyt tunnistamaan tukea tarvitsevat oppilaat koulusamme. Tuloksista on voitu muodostaa myös oppimistavoitteet ja tukimuodot. Ja koska arviointi on jatkunut läpi alakoulun, voidaan nähdä myös

Opinpa – Sanelut arviointi ja palaute sekä Opinpa-vihko. Kuva Jutta Kivilompolo.

se, onko annettu tuki vaikuttanut.

Lukusujuvuuden arviointi on tekstin lukemista ääneen

Erytisopettajana arvioin kaikkien vastuullani olevien luokkien oppilaiden lukusujuvuuden

kaksi kertaa lukuvuodessa luettamalla oppilaita vuorotellen ääneen minuutin ajan erillisessä rauhallisessa tilassa. Lukusujuvuuden arviointi on näin toteutettuna ollut helppoa ja tulokset ovat erittäin informatiivisia. Olen huomannut, kuinka oppilaat innostuvat lukemisen harjoittelusta, kun taidon kehittymistä seurataan säännöllisesti ja konkreettisesti.

Oppilaille järjestetään palautetunti, jossa luokan lukusujuvuustuloksesta käydään keskustelua (vrt. Laatikainen ja Karjalahti 2020, 20–23, 146–145). Luokka asettaa itselleen uuden lukusujuvuustavoitteen seuraavaa arviointikertaa varten. Tuloksen voi visualisoida diagrammiin. Konkreettisesti näkyvä edistyminen innostaa harjoittelemaan lisää. Näin voidaan vahvistaa oppilaiden motivaatiota ja oppimisen iloa. Saavutetun tavoitteen juhliminen yhdessä lisää intoa jatkaa lukusujuvuuden harjoittelua. Lasten huoltajille annetaan kotiviesti, josta he näkevät oman lapsensa tuloksen ja luokan lukusujuvuuskokeen keskiarvon. Korostan kotiväen aktiivista osallistumista lapsen ohjaamiseen, jotta lapsi lukisi monipuolisesti myös koulun ulkopuolella. Kotiviesti ja opettajan havainnot voidaan ottaa esiin huoltajien kanssa käytävissä arviointikeskusteluissa.

Seuraan ensimmäisellä luokalla oppilaiden lukemisen kehittymistä luettamalla sanalista minuutin ajan. Samaa sanalista voidaan luettaa säännöllisin väliajoin ensimmäisen lukuvuoden

aikana. Oppilaat innostuvat nähdessään, kuinka he kerta toisensa jälkeen lukevat sanalista yhä pidemmälle. Keväällä ekaluokkalaisten lukusujuvuutta arvioidaan niin, että kukin lukee lyhyttä tarinaa minuutin ajan. Seuraavilla luokilla luettavat tekstit pitenevät ja vaikeutuvat, joten lapsen pitää ehtiä lukea enemmän minuutissa. Tekstin vaikeutuessa yhden vuoden hyvä tulos ei välttämättä toistu seuraavana lukuvuonna, jollei oppilas ole harjoitellut riittävästi.

Käyttämäni arviointimenetelmä on yksinkertainen. Oppilaan lukusujuvuutta osoittava tulos saadaan laskemalla yhteen hänen minuutissa virheettömästi lukemansa sanat. Lukuajan täytyessä oppilas voi jatkaa lukemista tarinan loppuun saakka, jolloin opettaja voi vielä analysoida lukutapaa tarkemmin. Yleisin pulma on lukemisen hitaus. Lisäksi saadaan selville, lukeeko joku oppilas hätäillen ja taitonsa suhteen liian nopeasti vai jättääkö oppilas kenties sanojen loput lukematta.

Tekstivalintoihin löytyy tukea

Eräs suurimpia ongelmia lukusujuvuuden arvioinnissa on ollut lukukokeeseen sopivien tekstien löytäminen. Useiden tarjolla olevien tekstien sisällöt ovat vanhentuneita. Osa teksteistä on painettu koko sivun leveydelle, jolloin lapsen katse eksyy helposti riviltä toiselle siirryttäessä, mikä sekoittaa lapsen lukemisen. Lisäksi oppikirjojen tekstit on yleensä painettu kapeille palstoille, eivätkä lapset ole tottuneet leveisiin teksteihin.

Koska ensimmäisellä ja toisella luokalla lukusujuvuus kehittyy nopeasti, niin kevään tekstien tulee olla talven tekstejä vaativampia. Seuraavilla luokilla tekstit vaikeutuvat lukuvuosittain, jolloin nähdään lukevatko oppilaat keväällä saman tasoisen tekstin sujuvammin samassa ajassa kuin talvella. Tekstien vaikeutumisen olen määritellyt tekstin pituuden (tavujen ja sanojen

lukumäärä), sanojen pituuden (tavujen keskimääräinen lukumäärä per sana) ja virkkeiden pituuden (sanojen keskimääräinen lukumäärä per virke) mukaan (vrt. Heikkinen ym. 2001).

Olen kirjoittanut Luenpa-kirjaan (2021) lukioppilaiden taitotasolle sopivat tekstit. Luetettavan tekstin sanojen kumuloituvuus lukumäärä on ilmoitettu jokaisen rivin lopussa, joten opettajan on helppo laskea oppilaan lukemien sanojen lukumäärä yhteen. Kun tästä luvusta vähennetään virheellisesti ja korjaamatta luetut sanat, saadaan oppilaan tulos eli se, kuinka monta sanaa hän luki oikein minuutissa. Kun kolmannelta luokalta alkaen oppilaille on vuosiluokittain tavulleen saman mittainen, mutta tarinaltaan erilainen teksti, on oppilaiden lukusujuvuuden kehittymistä talvesta kevääseen helppo seurata.

Lukutaito on eloonjäämistaito

Erityisopettaja ja luokanopettaja ovat pedagogoja. Opettajien käytössä olevien lukemisen ja kirjoittamisen osaamisen arviointivälineiden yhteydessä ei pitäisi puhua testaamisesta, diagnosoinnista tai kuntouttamisesta. Tarvittaessa oppilaan oppimisvaikeuksia voidaan tarkentaa psykologin tekemillä testeillä tai lääkärin tekemillä diagnoosilla. Opettajalla tulisi olla käytössään lukemisen kokeita testien sijaan. Ihmisen suhteellisen vakaita tai hitaasti muuttuvia kykyjä (ominaisuuksia) voidaan testata, vaikka älykyys-, persoonallisuus- tai soveltuvuustestillä. Testiä ei kuitenkaan voi käyttää suoraan oppimisen (saavutusten) mittarina, vaikka testitulokset saattavatkin korreloida koetulosten kanssa. Koesen sijaan on opittujen tietojen ja taitojen, kuten lukutaidon tai oikeinkirjoitustaidon, osaamisen arviointia. Kokeesta saatuja tuloksia voidaan hyödyntää arvioimalla, kuinka hyvin oppimistavoitteet on saavutettu ja kuinka vaikuttavaa opettaminen tai opiskelu on ollut. Kokeen tulosten perusteella voidaan myös asettaa uusia op-

pimistavoitteita. Testien tuloksia ei sen sijaan voi muuntaa oppimistavoitteiksi.

Kouluihin on viime vuosikymmeninä tullut valtava määrä erilaisia uusia tärkeitä aiheita ja teemoja. Opettajille ja oppilaille ovat tulleet tutuksi esimerkiksi tunnetaidot, vahvuuspedagogiikka, KiVa-tunnit, vertaissovittelu, kestävä kehitys, oppilaskuntatoiminta, TVT- ja näppäintaidot. Näiden tärkeiden asioiden sisällyttäminen koulu-päivään vie paljon aikaa. Oppituntien määrää ei ole kuitenkaan lisätty – monissa kunnissa opetus hoidetaan niin vähillä opetustunneilla kuin se lain mukaan on mahdollista. Liian usein näiden uusien ja tärkeiden asioiden tarvitsema aika on otettu suomen kielen ja kirjallisuuden oppitunneista, ehkä siksi, että niitä on alakoulun oppilailla kaikkein eniten.

Aleksis Salusjärveä (2017) mukaillen luku- ja kirjoitustaito ovat eloonjäämistaitoja, mutta näiden taitojen osaaminen hiipuu kovaa vauhtia. Hyvä luku- ja kirjoitustaito ehkäisee kuitenkin

tehokkaasti syrjäytymistä. Näihin taitoihin saaminen maksaa itsensä moninkertaisena takaisin. Meidän tulisi nostaa perusasioiden opettaminen ja harjoittelu peruskoulun toiminnan keskiöön. Luku- ja kirjoitustaidon opettamisen ympärille on suomalainen peruskoulu aikoinaan rakennettu, ja tätä perustaa on syytä vaalia jatkossakin.

Lähteet

- Aerila, J.-A. ja Kauppinen, M. 2019. Syytä lukukipinä. Pedagogisia keinoja lukuinnon herättelyyn. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Heikkinen, V., Lehtinen, O. ja Lounela, M. 2001. Kuvia kirjoitustusta Suomesta. Kielikello 3/2001. <https://www.kielikello.fi/-kuvia-kirjoitustusta-suomesta> (Luettu 28.2.2021.)
- Laatikainen, P. ja Karjalainen, L. 2020. Opinpa - Sanelut, arviointi ja palaute. Tampere: Opinpaikka.
- Laatikainen, P. 2021. Luenpa - Lukusujuvuuden arviointi ja tuki. Tampere: Opinpaikka. (Julkaistaan syksyllä 2021.)
- Salusjärvi, A. 2017. Aleksis Salusjärven kolumni: Lukeminen ei ole hauskaa, se on eloonjäämistaito. 31.1.2017. <https://yle.fi/uutiset/3-9428600> (Luettu 3.4.2021.)
- Vitka, T. 2021. Laaja-alaisen erityisopetuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus.